

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Історичний факультет
Всесвітньої історії

Методичні рекомендації для підготовки до
семінарських занять з освітньої компоненти
«Спеціальні історичні дисципліни»
для здобувачів історичного факультету

ЖИТОМИР 2023

УДК 930.9 (075.8)

М 25

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(протокол № 6 від 31 березня 2023 року)*

Рецензенти:

Гуцало Л. В. – кандидат історичних наук, завідувачка кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка, доцент.

Кондратюк Ю. С. – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософсько-історичних студій і масових комунікацій Державного університету «Житомирська політехніка», доцент.

Панченко В.С. – голова Центру науки, голова циклової комісії гуманітарних та природничих дисциплін ВСП «Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ», кандидат історичних наук, викладач вищої категорії, викладач-методист.

М 25

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять з освітньої компоненти «Спеціальні історичні дисципліни» для здобувачів історичного факультету / Уклад.: О. В. Маркевич. Житомир: вид. ЖДУ імені Івана Франка, 2023. 37 с.

У методичних рекомендаціях для підготовки до семінарських занять з освітньої компоненти «Спеціальні історичні дисципліни» для здобувачів освітніх програм 032 Історія та археологія та 014 Середня освіта (історія) історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка вміщено навчальний план, плани семінарських занять, тестові завдання для перевірки знань здобувачів, питання до іспиту (для освітніх програм, де передбачено іспит), список рекомендованої літератури та джерел, критерії оцінювання знань.

УДК 930.9 (075.8)

©Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Програма курсу «Спеціальні історичні дисципліни».....	6
Навчально-тематичний план.....	9
Список рекомендованої літератури.....	12
Плани семінарських занять та завдання для самопідготовки	14
Тестові завдання для перевірки знань здобувачів з освітньої компоненти «Спеціальні історичні дисципліни».....	25
Питання до іспиту	31
Питання до заліку.....	34
Критерії оцінювання знань студентів.....	36

ВСТУП

Досліджуючи минуле історик не може обійтись без спеціальних історичних дисциплін. В процесі дослідницької роботи він вивчає велику кількість джерел різного характеру та літератури. Важливим засобом пізнання цих численних свідчень минулого є спеціальні історичні дисципліни, які розробляють особливі методи і прийоми вивчення матеріалу та використовують свої специфічні комплекси джерел. Розробки по спеціальним історичним дисциплінам необхідні для вивчення всіх періодів історії від рабовласницької формації до сучасності. При цьому слід враховувати, що в процесі суспільно-історичного розвитку міняються роль і функції речових джерел і паралельно з цим змінюється характер та призначення відповідної наукової дисципліни.

Вивчення суспільно-політичного розвитку неможливе без освоєння геральдики та розуміння роль гербів, для прикладу, у феодальному суспільстві. Історію торгово-економічного розвитку людства неможна зрозуміти без вивчення грошових систем, які мали суттєві відмінності під час рабовласницького, феодального, капіталістичного періодів. Вивчаючи економіку рабовласницького суспільства слід враховувати дані нумізматики. Без них ми ніколи не отримаємо належного уявлення про державне життя в той час, господарські та торговельні стосунки. Це стосується і інших сфер суспільного життя.

Саме тому історик-професіонал, викладач історії та дослідник має належним чином опанувати спеціальні історичні дисципліни, добре розбиратися у темах «Палеографія», «Нумізматика і боністика», «Геральдика», «Історична генеологія», «Ономастика» тощо. Спеціальні історичні дисципліни знаходяться в тісному зв'язку як із загальноісторичними знаннями так і між собою. Неможливо вести розробку цих дисциплін поза системою сучасної історичної науки, не враховуючи її наукової проблематики. Тільки органічний зв'язок джерелознавчого та історичного аналізу, їх взаємне збагачення можуть дати об'єктивні наукові результати. Тому необхідно максимально повно залучати до історичних досліджень даних спеціальних історичних дисциплін.

Метою вивчення освітньої компоненти «Спеціальні історичні дисципліни» є ознайомити здобувачів історичної спеціальності з розвитком історії як науки, та формуванням окремих галузей історичних знань, які є важливими для розширення пізнавальних можливостей історичної науки з наявною науковою літературою з основних проблем історії та окремих галузей історичної науки.

Основними **завданнями** вивчення освітньої компоненти є: з'ясувати умови розвитку історичної науки на різних етапах, в яких відбувалося

формування окремих галузей спеціальних історичних дисциплін; вивчення тих чи інших проблем минулого, вироблення істориками певних концепцій історичного розвитку та значення і роль спеціальних історичних дисциплін у цьому процесі; вивчення внутрішньої логіки розвитку історії.

Вивчення спеціальних історичних дисциплін покликане дати відповіді на такі питання як закономірності розвитку історичної науки, проблеми методології, розвитку джерельної бази, еволюції головних напрямків історичних досліджень. Важливим аспектом вивчення курсу буде також ознайомлення з розвитком методологічних прийомів історичних досліджень. Розвиток історичної думки ми будемо розглядати в тісному зв'язку з розвитком інших суспільно-політичних наук - філософії, політології, соціології, філології.

У результаті вивчення освітньої компоненти здобувач повинен знати:

- Загальний розвиток історичного процесу в Україні та світі;
- Основні поняття та категорії спеціальних історичних дисциплін;
- Розвиток конкретних історичних дисциплін;
- Методику досліджень у сфері спеціальних галузей історичної науки;
- Наукову періодику в Україні із спеціальних галузей історичної науки;

У процесі вивчення освітньої компоненти «Спеціальні історичні дисципліни» здобувач повинен вміти:

- використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.
- відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).
- використовувати релевантні методи опрацювання історичних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.
- використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.
- працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

ПРОГРАМА КУРСУ «Спеціальні історичні дисципліни»
для здобувачів освітньої програми 032 Історія та археологія

Модуль 1. Проблеми символіки в історичній науці.

Змістовий модуль 1. Предмет і завдання курсу «Спеціальні історичні дисципліни».

Спеціальні історичні науки в системі історичних наук. Становлення комплексу спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Завдання курсу «Спеціальні історичні дисципліни». Джерельна база курсу. Історіографія предмету.

Змістовий модуль 2. Палеографія.

Палеографія – наука про розвиток писемності, яка вивчає зовнішні ознаки писемності: матеріали для письма, характер написання букв, оправи. Предмет та метод палеографії. Суть методу палеографічного аналізу. Виникнення писемності як ознака людської цивілізації. Етапи розвитку писемності: предметне письмо, письмо в рисунках, піктографія, ідеографія, склад, буква. Виникнення слов'янської писемності: глаголиця, кирилиця, застосування латинського алфавіту. Розвиток кириличного письма: устав, півустав, скоропис. Формування сучасного алфавіту. Матеріал для письма: папірус, глина, пергамент, береста, папір. Паперові фабрики в Україні в епоху Середньовіччя. Філіграні (водяні знаки) та їх значення для визначення часу та місця появи письмового джерела. Рукописна книга в Україні. Пересопницьке Євангеліє. Книгодрукування і стародруки в Україні. Друкарні в Україні: в Острозі, Львові, Києво-Печерській лаврі. Їх видання. Неографія як галузь палеографії, яка вивчає писемні пам'ятки XIX – XX ст. Знання для письма: ручки, ручки-самописки, олівці, фломастери, друкарські машинки.

Змістовий модуль 3. Історична геральдика.

Предмет історичної геральдики як науки про герби. Виникнення та розвиток прикладної геральдики в ранньофеодальному суспільстві. Гербові символи як знаки власності та як військово-розпізнавальні знаки. Перетворення гербів на неодмінний атрибут феодально-дворянського статусу. Інститут герольдів, зародження, розвиток та їх функції. Зміна статусу герба в капіталістичному та сучасному світі. Формальна геральдика як система понять про зображення герба та правила його складання. Геральдичні щити.

Геральдичні та негеральдичні фігури. Енігматичні зображення. Поняття малого та великого герба. Державні герби. Герб УРСР: етапи розвитку. Українська національна символіка. Тризуб – як головний елемент герба України. Золотий лев, Козак із Самопалом, Архангел Михаїл – як національні геральдичні символи. Герб УНР та сучасний герб України. Герби українських міст та регіонів (земель): Київщина, Галичина, Волинь, Поділля, Чернігівщина, Холмщина. Герби українських гетьманів.

Модуль 2. Проблеми виміру, простору і часу в історії

Змістовий модуль 4. Історична нумізматики.

Предмет історичної нумізматики. Зародження та розвиток нумізматики. Історіографія предмету. Матеріали для карбування монет. Основні поняття та категорії нумізматики. Перші монетні системи в світі. Монетні системи в Давній Греції та Римі. Антична монета на території України. Історія монетної справи в середньовічній Західній Європі. Період варварського карбування монети. Період феодального динарія. Період золотих монет. Період талера. Монети часів Київської Русі. Монетний обіг в середньовічній Україні. Монети періоду СРСР. Монетна справа в незалежній Україні.

Змістовий модуль 5. Вивчення боністики.

Паперові гроші: запровадження, сприйняття населенням. Золотовалютний запас. Катеринки. Грошові знаки, чеки, облігації, крипто валюта, її сучасне значення.

Змістовий модуль 6. Історична метрологія.

Предмет і завдання історичної метрології. Система мір в західноєвропейських країнах часів феодалізму. Давня система мір в Україні. Система мір в Україні у ХУІІІ – ХІХ ст. Англійська система мір. Становлення десяткової метричної системи мір.

Змістовий модуль 7. Історична хронологія.

Предмет і завдання хронології. Становлення хронології як системи знань. Одиниці виміру часу. Поняття і види ер. Семидобовий тиждень. Давні календарі світу. Юліанський календар. Григоріанський календар. Новоюліанський календар. Проблема єдиного світового календаря. Рахунок часу у давніх слов'ян.

Змістовий модуль 8. Історична картографія.

Предмет і завдання картографії. Становлення картографії як науки. Карти в античному світі. Середньовічні карти: Монастирські карти. Середньовічні карти світу: Портолани. Картографія епохи Великих географічних відкриттів. Давні карти України. Україна на античних і середньовічних картах. Карта України Г.де Боплана. Картографія України ХУІІІ – ХІХ ст.

Змістовий модуль 9. **Ономастика.**

Предмет і завдання ономастики. Складові частини науки ономастики: Антропоніміка: Походження імен, прізвищ. Топоніміка: назви сіл, міст, урочищ, гідроніми. Етніоніміка: походження назв народів.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
(для освітньої програми 032 Історія та правознавство)

Назви тем	Кількість годин										
	Денна форма						Заочна форма				
	Всього	У тому числі					У тому числі				
		Лекції	Практичні/Се	Лабораторні заняття	Самостійна	Індивідуальні заняття	Всього	Лекції	Практичні/Се	Лабораторні заняття	Самостійна
Модуль I. Проблеми символіки в історичній науці.											
Тема 1. Предмет і завдання курсу "Спеціальні історичні дисципліни".	8	2			6						
Тема 2. Палеографія.	16	2	4		10						
Тема 3. Історична геральдика	20	4	6		10						
Разом за модулем 1	44	8	10		26						
Модуль II. Проблеми виміру в історії											
Тема 4. Нумізматика.	12	2	2		8						
Тема 5. Вивчення боністики.	10	2	2		6						
Тема 6. Історична метрологія.	12	2	4		6						
Тема 7. Історична хронологія.	12	2	4		6						
Тема 8. Історична картографія.	15	2	2		11						

Тема 9. Ономастика.	15	2	2		11							
Разом за модулем 2	76	12	16		48							
Усього годин	120	20	26		74							

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
(для освітньої програми 014 Середня освіта (Історія))

Назви тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Всього	У тому числі					Всього	У тому числі				
		Лекції	Практичні/Се	Лабораторні заняття	Самостійна	Індивідуальні заняття		Лекції	Практичні/Се	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні
Модуль І. Проблеми виміру, простору і часу в історії												
Тема 1. Предмет і завдання курсу "Спеціальні історичні дисципліни".	15	2	-	-	13	-	15	-	-	-	15	-
Тема 2. Палеографія.	15	2	4	-	9	-	15	2	-	-	13	-
Тема 3. Історична геральдика.	15	2	4	-	9	-	15	-	2	-	13	-
Тема 4. Історична нумізмати́ка і боністика.	15	4	4	-	7	-	15	2	2	-	11	-
Тема 5. Історична метрологія.	15	2	2	-	11	-	15	-	2	-	13	-

Тема 6. Історична хронологія.	15	2	4	-	9	-	15	2	-	-	13	-
Тема 7. Історична картографія.	15	2	2	-	11	-	15	-	2	-	13	-
Тема 8. Ономастика.	15	2	2	-	11	-	15	-	-	-	15	-
Разом за модулем 1	120	18	22	-	80	-	120	6	8	-	106	-
Усього годин	120	18	22	-	80	-	120	6	8	-	106	-

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Бондаренко Г. *Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник*. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 424 с.
2. Войцехівська І. *Спеціальні історичні дисципліни: довідник*. К.: Либідь, 2018. 520 с.
3. Войцехівська І. Дмитрієнко М. Спеціальні історичні дисципліни. *Енциклопедія історії України у 10 томах*. К.: Наукова думка, 2012. Т.9. С. 743 – 944.
4. Горохівський П.І. *Спеціальні історичні дисципліни: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів денної форми навчання*. Умань: РВЦ «Софія», 2010. 268 с.
5. Дмитрієнко М., Литвин В, Ющенко, Яковлева Л. *Гроші в Україні: факти і документи*. Київ: ARC – Ukraine, 1998. 454 с.
6. *Спеціальні історичні дисципліни. Зошит 1. Археографія: навч. посіб.* / А. Є. Заяць; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: [б. в.], 2010. 120 с.
7. Зварич В. Шуст Р. *Нумізмати́ка: Довідник*. Тернопіль-Львів: Державне книжково-журнальне видавництво «Тернопіль», 1998. 464 с.
8. Зеленцова С. Публіцистичні документи як джерело з історії анархістського руху в Україні (1903-1914 рр.) *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2012. №6, Ч.1. С. 163-169.
9. Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. / ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України ; голов. ред. Г. Скрипник ; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. К., 2011. Т. 4 : Народне мистецтво та художні промисли ХХ ст. 512 с.
10. Історія українського мистецтва : у 5 т. / ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України; голов. ред. Г. Скрипник ; ред. т.: Д. Степовик. К., 2011. Т. 3 : Мистецтво другої половини XVI–XVIII століття. 1088 с.
11. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць. Вип. 25*. К.: Інститут історії України, 2015. 260 с.
12. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць до 80-річчя доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Марії Федорівни Дмитрієнко. Число 26 - 27*. К.: Інститут історії України, 2015. 529 с.
13. *Спеціальні історичні дисципліни : конспект лекцій / укладач Н. В. Лобко*. Суми : Сумський державний університет, 2021. 219 с.
14. Калакура Я. *Історичне джерелознавство*. К., 2017. 512 с.
15. Мариченко Г. М. *Спеціальні історичні дисципліни*. Миколаїв: МНУ, 2018. 160 с.
16. Шологон Л. *Спеціальні історичні дисципліни: мова та письмо. Конспекти лекційних занять*. Івано-Франківськ, 2014. 83 с.
17. Ярмошик І.І. *Спеціальні історичні дисципліни. Навчальна програма та методичні рекомендації*. Житомир, 2004. 32 с.

Інтернет-ресурси:

1. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://irbis.zu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe
2. Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://pidruchniki.ws/>.
3. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.dnpb.gov.ua.
4. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>
5. Сайт Інституту історії НАН України - <http://history.org.ua/uk>

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ

Модуль 1. Проблеми символіки.

ТЕМА 2. Палеографія

Семінарське заняття №1.

1. Місце освітньої компоненти в системі історичної науки. Структура спеціальних історичних дисциплін
2. Предмет та метод палеографії.
3. Виникнення писемності як ознака людської цивілізації.
4. Виникнення слов'янської писемності – кирилиця, глаголиця.

Семінарське заняття №2

1. Матеріали для письма.
2. Латинська палеографія в Україні
3. Початки кириличного книгодрукування: Ш.Фіоль, І.Федоров
4. Книгодрукування і стародруки в Україні.
5. Неографія.

Основні терміни та поняття: *палеографія, палеографічний аналіз, предметне письмо, письмо в рисунках, піктографія, ідеографія, склад, буква, глаголиця, кирилиця, напірус, устав, півустав, скоротис, напірус, пергамент, філіграні, неографія.*

Підготувати доповідь або реферат:

1. Влесова книга: історія відкриття та дослідження.
2. Проблема виникнення слов'янської писемності в українській історіографії.
3. Козацькі літописи – джерела вивчення української історії

Контрольні питання до теми:

1. Що вивчає палеографія?
2. Розкрийте суть палеографічного аналізу.
3. Які етапи в своєму розвитку пройшло письмо?
4. Хто створив перший алфавіт.
5. Які матеріали для письма використовувались?

6. Коли виникла слов'янська писемність?
7. Розкрийте етапи розвитку кириличного письма.
8. Назвіть давні друкарні в Україні та їх видання.
9. Що вивчає неографія?
10. Назвіть сучасні засоби письма.

Додаткова література до теми:

1. *Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582-1588рр.).* Київ, 1965.
2. *Волинські грамоти XVI ст.* Київ: Наукова думка, 1995.
3. *Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.* Київ: Наукова думка, 1981.
4. Драчук В. *Дорогами тисячоліть. Про що розповіли письмена.* Київ: Веселка, 1978.
5. Запаско Я.П. *Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга.* Львів: Світ, 1995.
6. Кісь Я.П. *Палеографія: Навч. посібник.* Львів, 1975.
7. Огієнко І. *Історія українського друкарства.* Київ: Либідь, 1994.
8. Різник М. *Письмо і шрифт.* Київ: Вища школа, 1978.

ТЕМА 3. Історична геральдика

Семінарське заняття №3.

1. Предмет і завдання історичної геральдики.
2. Становлення і розвиток геральдики як науки.
3. Виникнення і розвиток герба.
4. Основні правила складання і опису гербів.

Семінарське заняття №4-5.

1. Національна символіка України:
 - тризуб;
 - золотий лев;
 - архангел Михаїл;
 - козак із самопалом;
2. Герби українських міст, земель.
3. Родові герби України.
4. Герби козацької старшини.

Основні терміни та поняття: *геральдика, герольд, щити, геральдичні фігури, негеральдичні фігури, щити, енігматичні зображення, державний герб.*

Підготувати доповідь або реферат:

1. Герби країн Західної Європи.
2. Орієнтальні герби країн Сходу.
3. Герби Житомира та інших міст Волині.
4. Можливості геральдики як історичного джерела.

Контрольні питання до теми:

1. Кого називали герольдами?
2. Яку роль відігравали герби у феодальному суспільстві?
3. Коли геральдика формується як наукова дисципліна?
4. Які основні правила складання гербів?
5. Найпоширеніші форми щитів, які використовувалися в Європі?
6. Яке значення відводиться кольорам в геральдиці, що вони символізували?
7. Назвіть геральдичні фігури.
8. Назвіть і охарактеризуйте негеральдичні фігури (природні, штучні та міфічні).
9. Назвіть найвідоміші українські символи.

Додаткова література до теми:

1. Грушевський М.С. На порозі нової України. *Великий Українець: матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського.* Київ: Веселка, 1992. С.173- 178.
2. Календар історичних дат. Українська геральдика. Львів: Полонина, 1993.
3. Пастернак О. *Пояснення тризуба, герба Великого Київського Князя Володимира Святого.* К.: Веселка, 1991. 47 с.
4. Румянцева В. *Емблеми земель і герби міст Лівобережної України періоду феодалізму.* Київ: Наукова думка, 1986. 126 с.
5. Румянцева В. *Історія карбована в гербах.* Київ: Знання, 1987.
6. Сергійчук В. *Національна символіка України.* Київ: Веселка, 1992.
7. Якимович Б. До питання про українську національну символіку. *Пам'ятки України.* 1989. № 3. С. 44 – 47.

Модуль 1. Проблеми виміру в історії

ТЕМА 4. Нумізматика

Семінарське заняття №6.

1. Предмет і завдання нумізматики. Становлення і розвиток нумізматики як наукової дисципліни. Основні поняття та категорії нумізматики.
2. Матеріали для карбування монет.
3. Перші монетні системи у світі.
4. Монетна справа в Греції та Стародавньому Римі.
5. Грошова справа у Західній Європі.

Основні терміни та поняття: *нумізматики, номізма, асси, електр, біллон, монетний тип, аверс, реверс, емітент, монетне право, монетна регалія, легенда, номінал, проба монети, порча монети, лігатура, поле монети, обріз, гідади, талант, міна, бека, гера, гульден, дукат, талер, гривня, флорин, крона, червінці, рубль.*

Підготувати доповідь або реферат:

1. «Багатий як Крез»: з історії виникнення монет.
2. Карбування монет варварськими державами ранньофеодальної Європи.
3. Римська монета на території України.
4. Монетні скарби в Україні.
5. Історія срібного динарія.
6. Чи карбував монету Богдан Хмельницький?

Контрольні питання до теми:

1. Назвіть найдавніші монетні системи в світі.
2. Якими були монети в давній Іудеї, звідки черпаємо відомості про них?
3. Періодизація класифікація грошового обміну в Україні.
4. Початок грошового обігу України
5. Який період називають «Безмонетний період» і чому?
6. Які монети карбувались в середньовічній Україні.
7. Монетне карбування в сучасній Україні.

Додаткова література до теми:

1. Брайчевський М.Ю. *Римська монета на території України*. Київ: вид-во АН УРСР, 1959.
2. Зварич В.В. *Нумізматичний словник*. Львів: Вища школа, 1980.
4. Котляр М.Ф. *Галицька Русь у другій половині XIV – першій чверті XVст.: історико-нумізматичне дослідження*. Київ, 1968.
5. Котляр М.Ф. *Грошовий обіг на території України доби феодалізму*. Київ: Наукова думка, 1971.

6. Котляр М.Ф. *Нариси історії обігу і лічби грошей на Україні XIV - XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 1981.
7. Котляр М.Ф. Стан і перспективи розвитку української нумізматики. *Український історичний журнал.* 1963. № 11.

ТЕМА 5. Вивчення боністики

Семінарське заняття №7.

1. Паперові гроші: запровадження, сприйняття населенням.
2. Перші паперові гроші Китаю, країн західної Європи, Російської імперії. Катеринки.
3. Грошові знаки, чеки, облігації, крипто валюта, її сучасне значення.
4. Значення боністики як спеціальної історичної дисципліни.

Основні терміни та поняття: бони (банкноти), акції, чеки, талони, квитанції, ордери, сертифікати, знаки з казино, лото, лотерейні білети, векселі.

Підготувати доповідь або реферат:

1. Колекціонування паперових грошей в сучасному світі.
2. Матеріали виготовлення грошей в країнах світу.
3. Електронні гроші і криптовалювати або подальший розвиток грошової справи.

Контрольні питання до теми:

1. Кого називають боністами?
2. Коли боністику стали виділяти як окрему наукову дисципліну?
3. З якими спеціальними історичними дисциплінами пов'язана боністика?
4. Назвіть найвідоміші факти поширення боністики?
5. Зазвіть і охарактеризуйте ознаки для бон?
 - Емблематична;
 - Палеографічна;
 - Сфрагістична тощо.

Додаткова література до теми:

1. Дмитрієнко М. Ф. Боністика. Енциклопедія історії України у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова). Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка. Т.й. А-В. 2003. С. 337.

2. Дмитрієнко М. Паперові грошові знаки місцевих та приватних емісій як історичне джерело. *Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Зб. ст.* Вип. 8. К., 1999. С. 446-450.
3. Нумізматика і боністика Шевченківські. Шевченківська енциклопедія Т. 4: М-Па. у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2013. С. 603-607.
4. Пам'ятна банкнота «ПАМ'ЯТАЄМО! НЕ ПРОБАЧИМО!» увічнила силу духу та героїзм українців. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pamyatna-banknota-pamyatayemo-ne-probachimo-uvichnila-silu-duhu-ta-geroyizm-ukrayintsiv> (дата перегляду 28.03.2023).
5. Замлинський В. О. Спеціальні історичні дисципліни: Навч. посіб. Київ, 1992.
6. Дорофєєва Н. В., Комаринська З. М. З історії грошей України. Київ, 2000.

ТЕМА 6. Історична метрологія

План семінарських занять

Семінарське заняття № 8-9.

1. Предмет і завдання історичної метрології.
2. Система мір в Україні – Київська Русь, середньовіччя (міри довжини, ваги, поверхні, об'єму).
3. Античні міри.
4. Англійська система мір: історія становлення і розвитку.
5. Виникнення і запровадження десяткової метричної системи мір.

Основні терміни та поняття: *метрологія, п'ядь, кадь, половник, четверть, осьмин, (восьмушок), уборок, лукно, гривенка, полугривенка, пуд, золотник, контар, берковець, вить, соха, обжа, десятина, аршин, сажень, четверик, фут, дюйм, гарнець, відро, чверть, штоф, пляшка, сороковка, сотка, унція, драхма, скрупула, гран, метр.*

Підготувати доповідь або реферат:

1. Запровадження десяткової метричної системи в Україні.
2. Шкала Реомюра: особливості застосування.
3. Аптечні ваги: одиниці виміру і їх впорядкування.

Контрольні питання до теми:

1. Коли відбулося становлення метрології як спеціальної історичної дисципліни?

2. Де зберігаються еталони, еталонний метр?
3. Висвітліть систему мір в Київській Русі.
4. Висвітліть систему мір середньовічній Україні.
5. Охарактеризуйте систему мір в Російській імперії та більшовицькій росії XIX – XX ст.
6. Охарактеризуйте англійську систему мір, як довго нею користуються.
7. Розкрийте процес виникнення і запровадження десяткової метричної системи мір.
8. Які країни відмовились від запровадження десяткової метричної системи, а які країни паралельно використовують декілька систем?

Список рекомендованої літератури до теми:

1. Винник В.О. *Назви одиниць виміру і ваги в українській мові*. Київ: Наукова думка, 1966. 151 с.
2. Горохівський П.І. *Спеціальні історичні дисципліни: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів денної форми навчання*. Умань: РВЦ „Софія”, 2010. 268 с.
3. Ісаєвич Я. Деякі питання української метрології XVI- XVIII ст. *Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР*. 1961. № 2.
4. . Міри. *Енциклопедія українознавства*. Львів: Молоде життя, 1994. Т.4. С. 1581-1582.
5. Паньків М. І. *Числа, міри й час: історико-етнографічний аспект : навч. посіб. зі спецкурсу для підготов. студ. із спец. «Історія» і «Етнологія»*. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. 104 с.
6. Сидоренко О. *Історична метрологія Лівобережної України XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 1975.
7. Сидоренко О. Про стан вивчення української метрології. *Український історичний журнал*. 1970. № 5. С. 106 – 111.

ТЕМА 7. Історична хронологія

Семінарське заняття №10.

1. Предмет і завдання історичної хронології.
2. Виникнення обліку і виміру часу. Одиниці виміру часу.
3. Поняття і види ер.
4. Давні календарі світу

Семінарське заняття №11

1. Юліанський календар.
2. Григоріанський календар.
3. Сучасні проблеми календаря.
4. Відлік часу в Україні. Давні назви місяців, календарі.

Основні терміни та поняття: *хронологія, ера, місяць, сонячна доба, зоряна доба, тропічний рік, астрономічний рік, тиждень, ера, «Хіджра», юліанський календар, григоріанський календар, індикт.*

Підготувати доповідь або реферат:

1. Типи календарів у світі.
2. Проблема єдиного світового календаря.
3. Східний календар: чому ми в нього віримо?

Контрольні питання до теми:

1. Охарактеризуйте предмет і завдання історичної хронології.
2. Висвітліть процес становлення хронології як наукової дисципліни.
3. Дайте визначення природним одиницям обліку і виміру часу.
4. Дайте визначення штучним одиницям обліку і виміру часу.
5. Розкрийте поняття та висвітліть види ер.
6. Охарактеризуйте давні календарі світу: єгипетський, вавилонський, давньогрецький, римський.
7. Розкрийте суть Юліанського календаря.
8. Розкрийте суть Григоріанського календаря.
9. Розкрийте проблему єдиного світового календаря.
10. Поняття індикту. Визначення дат за індиктами.
11. Визначення дат за принципом еруцеліто.
12. Охарактеризуйте відлік часу в Україні. Наведіть давні назви місяців, календарі.

Додаткова література до теми:

1. Білоус Л.М. *Час і календар*. Київ: Наукова думка, 1960. 40 с.
2. Кмет В. Вимір часу як виклик українського сьогодення. URL: <https://velychlviv.com/vymir-chasu-yak-vyklyk-ukrayinskogo-sogodennya/> (дата перегляду 26.02. 2023).
3. Стрельський В. Титаренко П. *Історія календаря*. Київ: Знання, 1975. 48 с.
4. Календар: походження розвиток, проблеми. URL: <http://hram.in.ua/305-na-holovnu/3904-kalendar-pokhodzhennia-rozvytok-problemy> (дата перегляду 26.02. 2023).

5. Шереметьєва Л.Д. Дослідження народного календаря та його значення для української хронології. *Історичні джерела та їх використання*. К., 1974. Вип. 7. С. 110 - 121.
6. Перехрест О.Г. *Історична хронологія*. Навчальний посібник. Видання третє, доповнене і виправлене. Черкаси: ФОП Гордієнко Є.І, 2020. 121 с. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/4266/1/istor.pdf> (дата перегляду 26.02. 2023).

ТЕМА 8. Історична картографія

Семінарське заняття №12

1. Предмет і завдання історичної картографії.
2. Історія вивчення карти.
3. Давні карти світу.
4. Давні карти України.
5. Історія створення карт Г. Л. де Боплана.
6. Картографічна справа в роки УНР.

Основні терміни та поняття: *картографія, карта, картографічне джерелознавство, картографічна евристика, пейтингерові таблиці, ойкумена, «тарра», порто лани, «роза вітрів», ельдорадо.*

Підготувати доповідь або реферат:

1. Америго Веспучі і його роль у розвитку картографії.
2. Карти Леонардо да Вінчі.
3. Карти України Гійома Левасера де Боплана.

Контрольні питання до теми:

1. Назвіть основні напрями досліджень сучасної картографії.
2. Дайте визначення предмету та об'єкту досліджень історичної картографії.
3. Що таке Пейтингерові таблиці?
4. Охарактеризуйте монастирські карти.
5. Що таке портолани?
6. Який вплив на розвиток картографії зробило відкриття книгодрукування?
7. Перший глобус: де і коли з'явився?
8. Охарактеризуйте карту України Г.де Боплана.

Додаткова література до теми:

1. Пономаренко Л. А. *Картографічні матеріали України XVIII століття як історико-географічне джерело* / Відп. ред. Г. В. Боряк; Упор. Р. І. Сосса. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2022. 133 с. <http://resource.history.org.ua/item/0017063>
2. Білоус Л.М. *Час і календар*. Київ: Наукова думка, 1960. 40 с.
3. Боряк Г.В. Гійом де Боплан „Це давнє місто розмістилося на плато” (Київ на картах XV- XVII ст). Київ,1985. № 1. С.148-156.
4. Стрельський В. Титаренко П. *Історія календаря*. Київ: Знання, 1975. 48 с.
5. Шереметьєва Л.Д. Дослідження народного календаря та його значення для української хронології. *Історичні джерела та їх використання*. К., 1974. Вип. 7. С. 110 – 121.

ТЕМА 9. Ономастика

Семінарське заняття №13.

1. Предмет і завдання ономастики.
2. Становлення ономастики як наукової дисципліни.
3. Походження українських власних імен.
4. Етніміка: назви європейських народів; східнослов'янських племен
5. Топоніміка як історичне джерело. Інші галузі ономастики.

Основні терміни та поняття: *опота, антропонімія, топоніміка, етнімія, теонімія, космонімія, зоонімія, переґрїни, макротопоніми, мікротопоніми, пелагоніми, гідроніми, ойконіми.*

Підготувати доповідь або реферат:

1. Що в імені моєму?
2. Назва мого села (міста): що вона означає?
3. Топонімічні назви як історичне джерело.
4. Назви зоряного неба?

Контрольні питання до теми:

1. Що вивчає ономастика?
2. Назвіть складові частини ономастики.
3. Охарактеризуйте джерела ономастики.
4. Що вивчає антропоніміка?
5. Охарактеризуйте фактори, які впливали на формування імен народів Західної Європи та в Україні.
6. Що вивчає топоніміка?
7. Охарактеризуйте джерела топоніміки.

8. Назвіть основні напрямки топонімічних досліджень.
9. Поясніть назву свого рідного населеного пункту.
10. Що вивчає етніміка?
11. Поясніть походження назв „Русь” та „Україна”.

Додаткова література до теми:

1. Водвуд В. Ономастика – наука про власні назви. URL: <http://viktoriiavodvud.blogspot.com/2017/05/blog-post.html> (дата перегляду 26.02.2023).
2. Дзира Я.І. Ономастика. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2010. - 728 с.: іл. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Onomastyka> (дата перегляду 26.02.2023)
3. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії і методики: Зб. Наук. Пр.* 2007. Вип. 15. С. 262-281.
4. Компан Ю.А. Ономастика як допоміжна історична дисципліна. *Історичні джерела та їх використання.* Київ, Наукова думка, 1966. Вип.2. С. 54-64.
5. Редько Ю. К. *Сучасні українські прізвища.* Київ: Наукова думка, 1966. 216 с.
6. Фаріон І.Д. *Добірка студій професора Михайла Худаши: історична ономастика, мовні портрети, спогади.* Київ, видавництво: Publishing House of Lviv Polytechnic National University, 2019. 440 с.

**Тестові завдання для перевірки знань здобувачів
з освітньої компоненти «Спеціальні історичні дисципліни»**

1. До якої дисципліни включають філігранологію?
а) палеографії; б) сфрагістики; в) генеалогії; г) геральдики.
2. Яка дисципліна вивчає почерки ХІХ ст. – ХХ ст. та системи множилльної техніки?
а) неографія; б) епіграфіка; в) ономастика; г) генеалогія.
3. Космоніміка – це підрозділ?
а) геральдики; б) ономастики; в) генеалогії; г) палеографії.
4. Хто є засновником терміну палеографія?
а) Боплан; б) Монфокон; в) Арсеньєв; г) Грушевський.
5. Назвіть основну школу письма в Україні в ХVІІ ст.:
а) харківська; б) київська; в) одеська; г) львівська.
6. Яким тисячоліттям датуються перші писемні джерела у формі глиняних табличок?
а) 6 тис. р. до н.е.; б) 7 тис. р. до н.е.; в) 4-3 тис. р. до н.е.; г) 8 тис. р. до н.е.
7. Як називається письмо в малюнках?
а) ідеографічне; б) піктографічне; в) предметне; г) лічильних шнурів.
8. В якому письмі періоду Київської Русі було 40 літер?
а) кирилиці; б) глаголиці; в) церковному; г) фігурному (черти і різі).
9. Назвіть правильність походження письма в етапах в кирилиці?
а) півустав-устав-скоропис; б) скоропис-устав-півустав; в) устав-півустав-скоропис; г) півустав-скоропис-устав.
10. В якому році Петро І провів реформу письма?
а) 1708 р.; б) 1709 р.; в) 1710 р.; г) 1711 р.
11. В якому році виготовили перший водяний знак у вигляді хреста?
а) 1181 р.; б) 1282 р.; в) 1383 р.; г) 1484 р.
12. В якому місті в 1553 р. була заснована друкарня?
а) Києві; б) Харкові; в) Москві; г) Новгороді.
13. Яку книгу І. Федорова було видруковано 1574 р.?
а) Біблію; б) Часопис; в) Апостол; г) Октоїк.
14. В якому столітті з'явилися герби в Європі?
а) Х ст.; б) ІХ ст.; в) ХІ ст.; г) в кін. ХІ ст.
15. Скільки років становив термін, щоб стати герольдом?
а) 5р.; б) 7 р.; в) 9 р.; г) 10 р.
16. Що є основою герба?
а) поле; б) девізна стрічка; в) щит; г) корона.
17. Назвіть варіант щита, який є неправильним:
а) французький; б) грецький; в) німецький; г) португальський.
18. Яке пропорційне співвідношення висоти до ширини щита?
а) 8:7; б) 9:6; в) 6:4; г) 8:6.

19. Тризуб – це символ влади:
а) Польсько-Литовської доби; б) Київської Русі; в) доба Хмельниччини; г) XVIII ст.
20. Який ще національний символ вважається українським?
а) золотий лев; б) двоголовий орел; в) крилатий кінь; г) летучий птах.
21. В якому році був подарований герб м. Житомиру?
а) 1442 р.; б) 1444 р.; в) 1446 р.; г) 1448 р.
22. Який елемент в повному гербі є невірним?
а) намет; б) мантія; в) емаль; г) щитотримач.
23. Слово монета походить від латинського «моніто», що означає:
а) пересторога; б) попередження; в) гроші; г) золото.
24. У IV ст.. до н.е. при храмі Юнони відкрилась майстерня, де почали карбувати...
а) золоті талери; б) мідні асси; в) срібні динари; г) дерев'яні гривні.
25. Довгий час монети були вивченням предмету:
а) палеографії; б) хронології; в) метрології; г) боністики.
26. Хто вважається засновником нумізматики?
а) Монфокон; б) Еккель; в) Агрікола; г) Скалігер.
27. В якому місті в 1841 р. виникло наукове нумізматичне товариство?
а) Брюсселі; б) Лондоні; в) Берліні; г) Парижі.
28. Хто уклав сучасний нумізматичний словник?
а) Котляр; б) Зварич; в) Брайчевський; г) Волошинський.
29. Який найпоширеніший метод для виготовлення монет?
а) срібло; б) золото; в) мідь; г) залізо.
30. З якого сплаву складається електра?
а) золото-срібло; б) золото-мідь; в) золото-залізо; г) золото-алюміній.
31. З сплаву срібла і міді можна отримати яку монету?
а) біллон; б) електру; в) талер; г) динар.
32. З чого в 1720-1721 рр. в Німеччині в період інфляції були спроби запровадити монети?
а) дерева; б) міді; в) платини; г) фарфору.
33. Зворотна сторона монети – це:
а) аверс; б) емітент; в) номінал; г) реверс.
34. Лігатура – це:
а) напис на монеті; б) вартість монети; в) домішок недорогоцінного металу; г) право чеканки монети.
35. Хто з античних вчених говорив про появу перших монет?
а) Геродот; б) Вергілій; в) Тацит; г) Овідій.
36. Яку назву має перша монетна система?
а) сирійська; б) лідійська; в) мілетська; г) грецька.
37. Фокейська монетна система була за часів:
а) Дарія I; б) Олександра Македонського; в) Юлія Цезаря; г) Атея.

38. Якій грошовій одиниці у Вавилоні відповідало 3.600 сиклів?
а) таланту; б) динарію; в) електрі; г) міні.
39. Така одиниця як гера мала яке співвідношення?
а) 1/2; б) 1/4; в) 1/6; г) 1/8.
40. Драхма – це основна одиниця:
а) Персії; б) Греції; в) Єгипту; г) Індії.
41. У стародавньому Римі квадрант дорівнював:
а) 4 унціям; б) 3 унціям; в) 6 унціям; г) 2 унціям.
42. Хто в 30 р. до н.е. запровадив грошову монету аурес?
а) Цезар; б) Нерон; в) Август; г) Тацит.
43. XVI – XVIII ст.. – це період:
а) талера; б) флоріна; в) динарія; г) варварської чеканки.
44. Золотий солід – це грошова одиниця якого періоду?
а) феодального динарія; б) варварської чеканки; в) талера; г) флоріна.
45. В 1162 р. за імператора Фрідріха I Барбароса яка почала карбуватись монета?
а) солід; б) брактеат; в) імперіал; г) аурес.
46. В якій країні монету флорін називали гульден?
а) Норвегії; б) Ірландії; в) Голандії; г) Ісландії.
47. Якого виду гривні не було в період Київської Русі?
а) київського; б) московського; в) чернігівського; г) львівського.
48. Вага якої одиниці була найбільшою з таких українських монет:
а) гріш; б) трояк; в) мостак; г) орт.
49. В якому році з'явилась 1 ювілейна монета в Україні?
а) 1992; б) 1993; в) 1994; г) 1995.
50. В якій країні з'явилися перші паперові гроші ?
а) Персії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Індії.
51. В якому році почали використовувати паперові гроші у Франції?
а) 1660; б) 1662; в) 1690; г) 1716.
52. Кому належить праця «П'ять книг про міри і ваги римлян і греків»?
а) Пегалоті; б) Агріколі; в) Скалігері; г) Стурлусон.
53. Відстань між кінчиками пальців розведених рук – це:
а) лікоть; б) пядь; в) сажень; г) маховий сажень.
54. Велика п'ядь має яку приблизну відстань в сантиметрах?
а) ≈ 70 ; б) ≈ 22 ; в) ≈ 38 ; г) ≈ 176 .
55. Корчага – це міра:
а) ваги; б) порверхні; в) об'єму; г) довжини.
56. Берковець як міра ваги дорівнював:
а) 3 пудам; б) 6 пудам; в) 8 пудам; г) 10 пудам.
57. Яка з перекислених одиниць є мірою поверхні?
а) почка; б) цебер; в) соха; г) лікоть.
58. Золотник – це одиниця:

а) довжини; б) площі; в) об'єму; г) маси.

59. До одиниці довжини належить:

а) барель; б) бушель; в) фут; г) фунт.

60. Яку одиницю в 1791 р. за пропозицією Паризької Академії наук було вирішено створити?

а) кілограм; б) сантиметр; в) метр; г) міліграм.

61. В якому році була введена метрична система в Португалії?

а) 1852; б) 1864; в) 1866; г) 1899.

62. В якому році було виготовлено еталон метра і кілометра?

а) 1889; б) 1899; в) 1888; г) 1898.

63. В якому місті зберігаються ці еталони?

а) Лондоні; б) Брюсселі; в) Парижі; г) Москві.

64. В 1960 р. яка асамблея виробила діючі визначення метра і кілометра?

а) 9; б) 11; в) 13; г) 15.

65. Яку атомну вагу має 1 метр?

а) 82; б) 84; в) 86; г) 88.

66. Хто є автором Юліанського календаря?

а) Скалігер; б) Дрогобич; в) Діоклетіан; г) Созіген.

67. Хто є автором григоріанського календаря?

а) Діонісій Малий; б) Юрій Котермак; в) Алоїзій Лілію; г) Марк Варрон.

68. В якому столітті Хронологія почала складатись як наукова дисципліна?

а) XVI; б) XVII; в) XVIII; г) XIX.

69. Як називали одиницю рахунку часу при обертанні Землі навколо Сонця?

а) доба; б) рік; в) місяць; г) ера.

70. На скільки хвилин сонячна доба більша за зоряну?

а) на 4; б) на 5; в) на 6; г) на 7.

71. За якою геометричною фігурою обертається Земля за сонячним часом?

а) квадратом; б) колом; в) ромбом; г) еліпсом.

72. В якій одиниці рахунку часу є фази?

а) місяці; б) дні; в) році; г) тижні.

73. В який весняний день Сонце рівномірно освітлює північ і південь?

а) 20 березня; б) 21 березня; в) 22 березня; г) 23 березня.

74. Від початку правління якого імператора 29 вересня 30 р. до н.е. походить ера?

а) Цезаря; б) Августа; в) Нерона; г) Тацита.

75. За ким рахувався час у Римі?

а) за плебеями; б) за патриціями; в) за консулами; г) за сенатами.

76. Назвіть еру, яка не існує, за поділом в хронологічній термінології.

а) політична; б) культурна; в) астрономічна; г) релігійна.

77. В якій країні існувала ера Колі?

а) Сирії; б) Єгипті; в) Індії; г) Греції.

78. 5569 р. до н.е. – яку назву має ця ера?

а) візантійська; б) александрійська; в) антіохійська; г) від Різдва Христового.

79. Через скільки років дні тижня припадають на ті ж самі числа місяця?

а) 28; б) 30; в) 32; г) 34.

80. В народі якого віросповідання була ера Хіджра?

а) будистів; б) мусульман; в) християні; г) конфуціян.

81. Яка одиниця виміру часу не є штучною?

а) декада; б) квартал; в) тиждень; г) півріччя.

82. На скільки частин діляться фази у місяця?

а) 4; б) 6; в) 8; г) 10.

83. Якому богу давніх римлян був присвячений день тижня середа?

а) Сатурну; б) Марсу; в) Юпітеру; г) Меркурію.

84. Яку назву має календар при узгодженні доби і року?

а) місячний; б) сонячний; в) місячно-сонячний; г) астрономічний.

85. Яку назву має 3 сезон за календарем стародавнього Єгипту?

а) час розливу Нілу; б) час спокою Нілу; в) час сівби; г) час збору урожаю.

86. Скільки місяців було в календарі стародавньої Греції, кількість яких запропонував Метон?

а) 7; б) 8; в) 9; г) 11.

87. Яку назву мав 8 місяць в римському календарі?

а) юніус; б) маюсь; в) октобер; г) децембер.

88. Який календар почався з 45 р. до н.е.?

а) юліанський; б) григоріанський; в) мусульманський; г) грецький.

89. Хто був ініціатором григоріанського календаря?

а) Папа Римський Григорій; б) астроном Алозій Лілій; в) вчений Мілутин Міланкович; г) імператор Август.

90. В якому році при Лізі Націй було утворено спеціальний комітет у справах календарних реформ?

а) 1921; б) 1922; в) 1923; г) 1924.

91. Якому місяцю сьогодні відповідає місяць грязник у давніх слов'ян?

а) лютий; б) вересень; в) грудень; г) жовтень.

92. Який напрям в історичній картографії вивчає і описує картографічні фонди бібліотеки?

а) евристика; б) картобібліографія; в) персоналії картографів; г) бібліографія.

93. Хто з українських вчених займався дослідженням положення Києва і українських земель на картах XV-XVII ст.?

а) Крикун; б) Кордт; в) Толочко; г) Буряк.

94. Теоретична картографія в Давній Греції – це...

а) зображення місцевості; б) уявлення про світ; в) зональність карт; г) теплові пояси.

95. В середньовічній картографії VI-XII ст. – це період...

а) портоломанів; б) монастирських карт; в) великих географічних відкриттів; г) буржуазних революцій.

96. Пейтингерові таблиці – це римська дорожня карта скопійована в XI-XII ст. з оригіналу якого століття?

а) II; б) III; в) IV; г) V.

97. Як називались карти, які використовувались для орієнтації корабля?

а) портоламани; б) ойкумени; в) маппи; г) пейтингерові таблиці.

98. В якому місті в 1492 р. з'явився перший глобус Землі?

а) Нюрнберзі; б) Лондоні; в) Парижі; г) Римі.

99. В якому році Гепард Меркатор поділив Америку на північну і південну?

а) 1530; б) 1535; в) 1537; г) 1538.

100. Яка наука займається вивченням топографічних назв?

а) зоонімія; б) теонімія; в) топонімія; г) антропонімія.

Питання до іспиту з освітньої компоненти
“Спеціальні історичні дисципліни”
для здобувачів освітньої програми 032 Історія та археологія

1. Охарактеризуйте місце „Спеціальних історичних дисциплін” в системі історичних наук.
2. Розкрийте завдання навчального курсу „Спеціальні історичні дисципліни”.
3. Дайте визначення предмету та методу „Палеографії”.
4. Розкрийте процес виникнення писемності як невід’ємної ознаки людської цивілізації.
5. Розкрийте проблему виникнення слов’янської писемності.
6. Проаналізуйте етапи розвитку кириличного письма: устав, півустав, скоропис.
7. Розкрийте процес початку книгодрукування в Україні.
8. Охарактеризуйте стародруки в Україні.
9. Охарактеризуйте козацько-старшинський етап в розвитку українського літописання.
10. Охарактеризуйте основні козацько-старшинські літописи - їх значення для вивчення української історії.
11. Розкрийте предмет та основні завдання неографії.
12. Дайте визначення предмету історичної генеалогії.
13. Розкрийте процес становлення та розвиток генеалогічних знань в Європі та Україні.
14. Охарактеризуйте методикку генеалогічного дослідження
15. Висвітліть історіографію генеалогії в Україні.
16. Охарактеризуйте джерела генеалогії в Україні
17. Розкрийте предмет і завдання історичної геральдики.
18. Висвітліть основні правила складання і опису гербів.
19. Охарактеризуйте геральдичні та негеральдичні фігури.
20. Опишіть і намалюйте форми гербових щитів.
21. Охарактеризуйте герби українських міст, земель, гетьманів.
22. Розкрийте історію українського національного герба.
23. Розкрийте історію становлення символіки УНР.
24. Розкрийте предмет і завдання нумізматики.
25. Висвітліть процес становлення і розвитку нумізматики як історичної дисципліни.
26. Розкрийте основні поняття і категорії нумізматики.
27. Висвітліть процес появи найдавніших монет в світі.
28. Охарактеризуйте монетну справу в давній Палестині (по даних Біблії).

29. Охарактеризуйте монетну справу в давній Римській імперії.
30. Охарактеризуйте монети давньої Греції.
31. Охарактеризуйте основні етапи розвитку грошової справи в Західній Європі.
32. Охарактеризуйте етап карбування монет варварськими королівствами в Європі.
33. Дайте характеристику періоду поширення феодального динарія.
34. Охарактеризуйте період появи та поширення золотих монет в Європі.
35. Розкрийте процес появи та поширення талера в Західній Європі.
36. Дайте пояснення періодизації розвитку грошової справи в Україні.
37. Розкажіть про поширення давньоримської монети на території України.
38. Охарактеризуйте монети Русі та середньовічної України.
39. Розкрийте проблему: чи карбував монету Богдан Хмельницький?
40. Розкрийте основні положення та завдання боністики.
41. Розкажіть про грошові знаки УНР.
42. Охарактеризуйте предмет і завдання історичної метрології.
43. Висвітліть процес становлення метрології як наукової дисципліни.
44. Висвітліть систему мір в Київській Русі.
45. Висвітліть систему мір середньовічній Україні.
46. Охарактеризуйте англійську систему мір.
47. Розкрийте процес виникнення і запровадження десяткової метричної системи мір.
48. Охарактеризуйте предмет і завдання історичної хронології.
49. Висвітліть процес становлення хронології як наукової дисципліни.
50. Дайте визначення природним одиницям обліку і виміру часу.
51. Дайте визначення штучним одиницям обліку і виміру часу.
52. Розкрийте поняття та висвітліть види ер.
53. Охарактеризуйте давні календарі світу: єгипетський, вавилонський, давньогрецький, римський.
54. Розкрийте суть Юліанського календаря.
55. Розкрийте суть Григоріанського календаря.
56. Розкрийте проблему єдиного світового календаря.
57. Охарактеризуйте відлік часу в Україні. Наведіть давні назви місяців, календарі.
58. Охарактеризуйте предмет і завдання історичної картографії.
59. Висвітліть етапи розвитку картографії.
60. Охарактеризуйте давні карти світу.
61. Охарактеризуйте портолани як етап розвитку картографії
62. Висвітліть розвиток картографії епохи Великих географічних відкриттів.
63. Охарактеризуйте давні карти України.

64. Висвітліть історію підготовки та видруку карти України Г. де Боплана
65. Дайте визначення предмету та завдань ономастики.
66. Охарактеризуйте антропоніміку як допоміжну історичну дисципліну.
67. Поясніть походження власних імен українців.
68. Розкрийте положення топоніміки як історичного джерела.
69. Охарактеризуйте етніоніміку як допоміжну історичну дисципліну.
70. Розкрийте етніоніми племен, які проживали на території України в додержавний час.
71. Охарактеризуйте етніоніми літописних східнослов'янських племен.
72. Висвітліть походження назв „Русь”, „Мала Русь”, „Росія”.
73. Висвітліть походження та утворення політоніму „Україна”.

Питання до заліку з освітньої компоненти
“Спеціальні історичні дисципліни”
для здобувачів освітньої програми 014 Середня освіта (Історія)

1. Місце «Спеціальних історичних дисциплін» в системі історичних наук.
2. Розкрийте мету, предмет та завдання навчального курсу «Спеціальні історичні дисципліни».
3. Визначте предмет та метод «Палеографії». З якими спеціальними історичними дисциплінами він тісно пов'язаний.
4. Розкрийте проблему виникнення слов'янської писемності.
5. Проаналізуйте етапи розвитку кириличного письма. Що означає буквене позначення цифр?
6. Висвітліть процес книгодрукування в Україні. Що маємо на увазі під стародруками.
7. Розкрийте предмет та основні завдання неографії.
8. Розкажіть про матеріали для письма.
9. Розкрийте предмет і завдання історичної геральдики.
10. Висвітліть основні правила складання і опису гербів.
11. Охарактеризуйте геральдичні та негеральдичні фігури.
12. Опишіть і намалюйте форми гербових щитів.
13. Охарактеризуйте герби українських міст, земель.
14. Розкрийте історію українського національного герба (малий герб – тризуб).
15. Розкрийте предмет і завдання нумізматики.
16. Висвітліть процес становлення і розвитку нумізматики як історичної дисципліни.
17. Розкрийте основні поняття і категорії нумізматики.
18. Висвітліть процес появи найдавніших монет в світі.
19. Охарактеризуйте монетну справу в давній Римській імперії.
20. Охарактеризуйте монети давньої Греції.
21. Охарактеризуйте основні етапи розвитку грошової справи в Західній Європі.
22. Дайте характеристику періоду поширення феодального динарія.
23. Охарактеризуйте період появи та поширення золотих монет в Європі.
24. Розкрийте процес появи та поширення талера в Західній Європі.
25. Дайте пояснення періодизації розвитку грошової справи в Україні.
26. Розкажіть про поширення давньоримської монети на території України.
27. Охарактеризуйте монети Русі та середньовічної України.
28. Розкрийте основні положення та завдання боністики.

29. Розкажіть про грошові знаки УНР.
30. Охарактеризуйте предмет і завдання історичної метрології.
31. Висвітліть процес становлення метрології як наукової дисципліни.
32. Висвітліть систему мір в Київській Русі.
33. Висвітліть систему мір середньовічній Україні.
34. Охарактеризуйте англійську систему мір. Наскільки зручною вона була?
35. Розкрийте процес виникнення і запровадження десяткової метричної системи мір.
36. Охарактеризуйте предмет і завдання історичної хронології.
37. Висвітліть процес становлення хронології як наукової дисципліни.
38. Дайте визначення природним одиницям обліку і виміру часу.
39. Дайте визначення штучним одиницям обліку і виміру часу.
40. Розкрийте поняття та висвітліть види ер.
41. Охарактеризуйте давні календарі світу: єгипетський, вавилонський, давньогрецький, римський.
42. Розкрийте суть Юліанського календаря.
43. Розкрийте суть Григоріанського календаря.
44. Розкрийте проблему єдиного світового календаря.
45. Охарактеризуйте відлік часу в Україні. Наведіть давні назви місяців, календарі.
46. Охарактеризуйте предмет і завдання історичної картографії.
47. Висвітліть етапи розвитку картографії.
48. Охарактеризуйте давні карти світу.
49. Охарактеризуйте портолани як етап розвитку картографії
50. Висвітліть розвиток картографії епохи Великих географічних відкриттів.
51. Охарактеризуйте давні карти України.
52. Висвітліть історію підготовки та видруку карти України Г. де Боплана
53. Дайте визначення предмету та завдань ономастики.
54. Охарактеризуйте антропоніміку як допоміжну історичну дисципліну.
55. Поясніть походження власних імен українців.
56. Розкрийте положення топоніміки як історичного джерела.
57. Охарактеризуйте етніміку як допоміжну історичну дисципліну.
58. Розкрийте етнімі племен, які проживали на території України в додержавний час.
59. Охарактеризуйте етнімі літописних східнослов'янських племен.
60. Висвітліть походження та утвердження політоніму «Україна».

Критерії оцінювання знань студентів

Кожне завдання, виконане студентом на семінарських заняттях, оцінюється за 100-бальною шкалою:

95 – 100 балів	„відмінно”	змістовна відповідь з використанням додаткової літератури та джерел з Спеціальних історичних дисциплін, вміння робити власний аналіз, висновки до питань та активна участь протягом всього заняття; вчасна повна готовність до всіх питань заняття (усно та письмово) або своєчасне повне, змістовне виконання всіх завдань семінарського заняття без зауважень викладача
90 – 94 балів	„відмінно”	змістовна відповідь із використанням додаткової літератури та джерел, вміння робити власний аналіз, висновки з питань, хоча б одне доповнення до інших питань протягом заняття; деякі неточності при висвітленні питань; вчасна повна готовність до всіх питань заняття (усно та письмово) або своєчасне повне, змістовне виконання всіх завдань семінарського заняття з деякими неточностями
83 – 89 балів	„добре”	змістовна відповідь або декілька суттєвих, якісних доповнень на занятті з використанням додаткової літератури; допущено неточності у відповіді, деякі недоопрацювання окремих питань чи підпитань; вміння робити власний аналіз, висновки до питань; вчасна готовність відповіді на всі питання заняття (усно та письмово) або своєчасне змістовне виконання завдань семінарського заняття з деякими неточностями та недоопрацюваннями по окремих питаннях
74 – 82 балів	„добре”	змістовна відповідь або декілька доповнень на занятті з використанням додаткової літератури; допущено неточності, неналежне висвітлення окремих питань; знає дисципліни, які належать до спеціальних історичних, вміє їх аналізувати; своєчасне змістовне виконання завдань семінарського заняття з неточностями та недоопрацюваннями по окремих питаннях
67 – 73 балів	„задовільно”	відповідь на питання на основі переважно лекційного матеріалу при використанні деякої додаткової літератури; одне чи декілька невеликих суттєвих доповнень до питань заняття при повній готовності до заняття; неналежні, неякісні власні аналіз та висновки; неповна готовність до всіх або окремих питань заняття (усно та письмово) або неналежне виконання окремих завдань семінарського заняття; пасивна участь студента на практичному занятті при повній готовності (письмово) може оцінюватись викладачем від 60 до 73 балів за результатами можливого усного опитування студента протягом заняття або після нього
60 – 66 балів	„задовільно”	непослідовна, неточна, фрагментарна відповідь на питання на основі переважно лекційного матеріалу, відсутність доповнень або несуттєві доповнення до питань заняття; слабкі, неякісні власні аналіз та висновки; неготовність до окремих питань заняття (усно та письмово) або невчасне виконання чи невиконання окремих завдань семінарського заняття (у встановлений викладачем строк);
45 – 59 балів	„незадовільно”	слабке або дуже слабке знання більшості питань на основі лекційного матеріалу; відсутність доповнень до питань; невміння робити власний аналіз, висновки до питань; неготовність до більшості питань семінарського заняття (усно та письмово) або невиконання у встановлені викладачем строки більшості завдань семінарського заняття

25 – 44 балів	„незадові- льно”	незнання або дуже слабе знання всіх або майже всіх питань на основі лекційного матеріалу; відсутність доповнень до питань; невміння робити власний аналіз, висновки до питань; неготовність до всіх або майже всіх питань семінарського заняття (усно та письмово) або невиконання у встановлені викладачем строки завдань семінарського заняття
0 – 24 балів	„незадові- льно” без пересклад ання	Студент за допомогою викладача розпізнає зміст спеціальних історичних дисциплін (при аналізі не може навести приклади), розпізнає окремі поняття курсу, вірно відповідає на конкретні запитання „так” чи „ні”, але роз’яснити не може.

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять з освітньої
компоненти «Спеціальні історичні дисципліни» для здобувачів історичного
факультету

Підписано до друку . Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Таймс. Ум.-дрк. арк. 2,9.

Наклад 100. Зам.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Свідоцтво про державну реєстрацію:

серія ЖТ №10 від 07.12.2004р.

електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua